

Posudek doktorské práce

Mgr. Moe Binarová. *Ustavení a rozvrácení exotického mýtu*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2014, 455 s.

Mgr. Moe Binarová si předsevzala sledovat vznik a proměny jednoho literárního jevu – exotismu - ve francouzské a souběžně i české literatuře, a to v dlouhém časovém úseku od 18. století do konce 20. století. Je to úkol náročný, vyžadující jednak prostudování a zvládnutí obsáhlého souboru pramenů i odborné literatury, jednak vhodnou metodologii, přesnou terminologii a jasný postup. V prvním bodě autorka svůj úkol bezpochyby zvládla: vnějším ukazatelem budiž obsáhlá bibliografie, vnitřním pak řada dílčích studií jednotlivých případů (Gauguin, Segalen, Cendrars, Valéry Larbaud, Biebl aj.). K druhému bodu náleží formulovat některé výtky.

Ta hlavní se týká nedostatečně ujasněného přístupu k problematice. Moe Binarová sleduje vícero rozdílných, byť souvisejících cílů, aniž by si byla náležitě ozřejmila a upřesnila jejich vztah, vysvětlila vazby, uspořádala spojitosti. Čtenáři, vyznej se. Jestliže titul hovoří o exotickém mýtu, hned vzápětí je pozornost věnována tahitskému mýtu, mýtu dobrého divocha, pak exotice Orientu, jinde africkému mýtu atd., idyle, sentimentálnímu románu, kliše, *poésie du départ*; od Polynésie se odskočí k Africe, do Orientu, do And a zase zpět. To, že vše je nějak navzájem propojeno, lze přijmout či předpokládat, ale součástí kritického myšlení a kritické práce je nebrat jevy za prokázané, ale prokazovat jejich odůvodněnost uvnitř artikulované koncepce.

Že v koncepci a uspořádání práce jsou nepominutelné rozpory, ilustruje ve zhuštěné podobě její závěr (zejména s. 427-430). Nejprve se tu objevuje konstatace, že „*exotismus se v oblasti literární teorie dá těžko definovat*“, ale že „*přesto lze z chronologického přehledu různých podob exotického mýtu vyvodit některé konstanty a obecné tendence*“. Pomiňme fakt, že z konstant se vývoj a změna obtížně určují, a zeptejme se, co autorka považuje za exotický mýtus. Jistě sem řadí *tahitský mýtus*. Ale zase: „*Tyto už od počátku patrné stopy smyšleného obrazu provázejí tahitský mýtus do té míry, že hovoříme i v přeneseném smyslu o mýtu o Tahiti*.“ Přiznám se, že nerozumím tomuto rozlišení. Zvláště když se v bezprostředním kontextu navíc hovoří o *mýtu o dobrém divochovi*, o *fantasmatech*, o *utopii*, o *návratu do edenské doby*. Dodejme, že na jiných místech se píše i o filozofickém mýtu, ba i o *osobních mýtech* (?; s. 7), o *erotickém mýtu volné lásky* (s. 146).

Zádrhel není ani tak v počtu mýtů, ale v nepřesných definicích a v nepřesném vymezení. Co je exotický mýtus? Co tvoří jeho základní příběh? Jak je strukturován? A totéž

tahitský mýtus, mýtus o dobrém divochovi apod. A pak: v jakém vztahu jsou tyto mýty? Nadřazenosti, podřazenosti, komplementarity? Kdy, za jakých podmínek? V jakém vztahu jsou tyto mýty ke specifickým topoi? Jak odlišit topos od mýtu? Kdy je to mýtus, kdy legenda a kdy jen topos? A kdy mýtus a kdy jen idyla či elegie? Dodejme, že někdy jsou tyto termíny užívány bez patřičného rozlišení, spíš intuitivně než kriticky uvážlivě (viz níže Přílohu).

Moe Binarová vyšla z definice literárního mýtu Philippa Selliera. Výtečně. Sellier se opírá o poměrně striktní definici etnického mýtu Clauda Léviho-Strausse a rozebírá možný metodologický transfer na literární mýtus, v citované stati konkrétně na příběh Dona Juana. V případě tahitského mýtu je třeba si položit nejprve otázku, zda se vskutku jedná o literární mýtus, tedy něco zcela nového, vytvořeného literaturou, jako je tomu u Dona Juana, nebo o proměnu již konstituovaného mýtu, případně mýtů: nabízí se mimo jiné inverze biblického příběhu o prvotním hříchu a o vyhnání z ráje, který ostatně autorka zcela náležitě zmiňuje. Odpověď na tuto základní otázku či podobná úvaha a následné rozhodnutí pak zásadně měly podmínit další kroky a analýzy, neboť jiná bude situace u transformací již konstituovaných a v kulturní tradici zakotvených aitologických, eschatologických či kosmogonických mýtů (vyhnání z ráje, Arkádie, Ostrovy Blažených apod.), jiná u nově konstituovaného literárního mýtu. V tomto druhém případě bylo třeba hned od počátku strukturu tohoto literárního mýtu prezentovat a prokázat, že to mýtus je. Osobně si myslím, že v případě Tahiti se o nově utvořený literární mýtus nejedná, protože chybějí některé důležité komponenty, které by od počátku vytvářely silný základní příběh se zřetelnou příběhovostí a pevným narativním schématem (u Bougainvilla?, nebo až u Lotiho sentimentálního románu, který ovšem není nikterak mýtotvorný?) a jasným metafyzickým přesahem (u Bougainvilla?, u Lotiho?). Ale to je jen můj osobní náhled a otázka k diskusi. Stejný postup úvah jako u tahitského mýtu měl být aplikován i u exotického mýtu, u mýtu o dobrém divochovi apod. Celkový pohled na způsob, jakým Moe Binarová užívá termín mýtus ve své práci, mě vede k domněnce, že její pojetí mýtu se blíží spíše úzu a sémiologickému pojetí Rolanda Barthesa a že by se jí s touto teoretickou oporou bylo pracovalo lépe.

Problém mýtu je sice důležitý aspekt traktované materie, ale je to jen díl toho, co práce prezentuje. Cenné a pro pochopení proměn pojetí exotiky a exotických témat jsou jednotlivé studie věnované například Gauginovi (zde mi chybí francouzský titul autobiografie *Před a po*, s. 220), Segalenovi, Apollinairovi, Cendrarsovi (z větší části), Larbaudovi, Tzarovi, ale i Bieblovi. Mohu-li zobecnit: Moe Binarová je rozhodně silnější na poli tematologie a tam, kde může uplatnit svou sečtělou orientaci v dílech i dobovém kontextu, schopnost ukázat na souvislosti s uměleckou tvorbou, zejména malířstvím a sochařstvím. Dobře také vystihuje, jak

a proč se exotika stává součástí dobového diskurzu, která prázdná místa zaplňuje a jakou funkci plní. Zde jsou její prezentace informativní, průkazné, soudy uvážlivé a přesvědčivé, citace dokládají, co mají doložit. Zmíněné dílčí kapitoly jsou bezpochyby přínosné. Rozhodně právě v této poloze Moe Binarová prokazuje své zaujetí pro danou problematiku, znalosti, které s tím souvisejí, i schopnost postihnout, a to v dlouhém časovém úseku, hlavní tendence. V tomto bodě jí budiž vysloveno zasloužené uznání.

Výše uvedené výtky, jak zřejmo, se týkají především terminologické a koncepční přesnosti. Promyšlenější přístup by jistě také byl vedl i k větší sevřenosti, konciznosti a vymýcení některých opakovaně uváděných informací. Nicméně celkové hodnocení je pozitivní.

Závěr: Práci doporučuji k obhajobě.

V Brně 11. května 2014

prof. Petr Kyloušek
FF MU Brno

Příloha k obhajobě. Poznámky k případné diskusi.

Citace z práce Moe Binarové uvádím kurzívou, svůj komentář běžným písmem.

s. 33: Překlad *princ tohoto národa*: není prince spíše kníže?

s. 37: ... *jazyk mýtů, tedy antickou rétoriku řecko-římské mytologie či pastýřské poezie*: jazyk mýtů je různý dle kultury, kde které se mýty konstituují; nelze takto zobecňovat.

s. 45: Lahontan nepobýval mezi Hurony, procestoval především Velká jezera a horní tok Mississippi až k soutoku s Ohiem; postava huronského náčelníka Adaria je čistě literární: Huroni byli od dob jezuitských *Relations* ve Francii nejznámější kmen; Lahontan naopak ovládal algonkinské dialekty, tedy řeč zcela jiných kmenů.

s. 54: Jacques-Antoine Moerenhout je prezentován zde jako belgicko-francouzský konzul, na s. 213 jako francouzský konzul.

s. 72-73: Máchovi *Cikáni*: hrdina *sám o sobě působí exoticky*: co je na postavě exotického, není upřesněno; *exotická Itálie* kontrastuje se zcela věcnými údaji z Máchova deníku. Proč ten rozpor?

Níže na téže straně: co je exotického v Havlíčkových *Obrazech z Rus*?

s. 75 a následující, hlavně 78: orientální exotika, která zde jako by splývala s exotikou ostrovní, tahitskou, představuje zcela jinou podobu návratu *ad originem* než tematika tahitská, indiánská, africká; totéž o orientálním barbarství: většinou je totiž přítomen prvek civilizační, rafinovanost, a nelze to proto považovat za extenzi urozeného divocha.

s. 124: *Svým dandismem chtěl (Loti) budít rozruch a rozvíjet kult sebe sama. Zároveň to však byl pokus uniknout stáří, tedy nikoli pouhá koketérie, ale výraz hrůzy z rozkladu. Charles Baudelaire napsal o dandismu, že je to „poslední záblesk hrdinství v dekadenci“.* Není zde nepochopení Baudelairovy představy o dandyovském hrdinství, zejména ve srovnání s Lotiho nehrdinskými komplexy?

s. 194: srovnání obrazu moře u Březiny a Baudelaira: Moe Binarová omezuje Baudelairovu představu na *symbol volnosti a svobody*; ale moře je u Baudelaira také *gouffres amers* atd.

s. 205: *Život (původních společností) řídí nejen základní lidské potřeby, ale také intuice a iracionalita, jak to dokládají kosmogonické mýty, vyprávějící původ a stvoření světa a člověka.* Mýty nejsou iracionální, naopak jsou racionalizací skutečnosti, byť jiného typu. Základní rozdíl je mezi myšlením analogickým a logickým.

s. 230: *biskup Josef Martin* – vskutku *Josef* ne *Joseph*?

s. 237: *a tak je jeho deník považován za klasický, až tradiční.* Jaký je rozdíl mezi klasickým deníkem a tradičním. Je tradice vyšší stupeň klasičnosti?

s. 238: *Gauginovy skicy* (sic).

s. 241: *Bernardin de Saint-Pierre a romantický exotismus?* Romantismus 18. století?

s. 244: *Segalen zbavuje exotismus klasických klišé* – jsou klišé klasická a neklasická?

s. 288: k Apollinairově parafrázi slov senegalského vojáka: *Tato fiktivní výpověď senegalského vojáka dokládá básnickou touhu stát se mluvčím exotické kultury i jejích prostých představitelů.* Takové tvrzení by asi vyžadovalo důkladnější důkazní řízení.

s. 311: *podle africké legendy o stvoření světa:* nejedná se náhovou o aitiologický mýtus? Jestliže ne, v čem se liší legenda v tomto případě od mýtu?

s. 312: *Cendrarars převyprávěl legendy a příběhy afrického kontinentu. V doslovu k českému vydání jsou tyto pohádky....* Legenda = pohádka?

s. 314: *Mýty byly vytvořené po mnoho let [...]. Mýtus není zakotven v čase, stojí mimo dějiny, jeho příběh se odehrává v prapůvodních dobách „ztraceného ráje“.* 1. Popravdě se o délce zrodu mýtu mnoho neví, lze připustit i to, že se mýtus zrodí z jednoho vyprávění. 2. Mýtus nestojí ani tak mimo dějiny, jako spíše před dějinami. 3. Jen některé mýty hovoří o ztraceném ráji.

s. 320-323: problém vlivu afrických legend a mýtů na Cendrararsovu románovou tvorbu. Možná je na místě opatrnost. Cendrararsovo převyprávění afrického folklóru je již poučeno evropskou literární tradicí i Cendrararsovou kolážovou básnickou metodou. Nelze vyloučit, že právě ona se promítá do Cendrararsovy stylizace africké orality. Pak by ovšem byla situace v případě románu *Zlato* složitější.

Mýty využívají parataxe. Ty africké asi ano. Ale jiné vůbec nemusejí.

s. 326: *Zlato má strukturu mytického příběhu či epické legendy. [...] Suter vystupuje jako tragický hrdina [...]. Příběh končí hrdinovou smrtí v naprosté chudobě a podobně jako mýty se uzavírá jen několika větami.* 1. Je třeba si vybrat, zda hovořit o mýtu či legendě. 2. Spojení epická legenda je tautologie. 3. Mýtus nezná rozdíl mezi tragickým a komickým. Je-li přítomno tragično, neběží obvykle o mýtus 4. Každý text, není-li jednověťý či málověťý, se uzavírá několika větami.

s. 327: *Zlato jako román vycházející z mýtu: Pokud román vývojově vychází z mýtu, pak je zcela přirozené, že si Cendrarars vybral tento žánr.* Argumentace *přirozenosti* je myšlenkový zkrat, obcházení logické argumentace. Odvolání na Léviho-Strausse zde nemusí být pertinentní. Citovaná pasáž Léviho-Strausse se týká jen jisté kategorie mýtů, přesněji řečeno takových, kde je předmětem znázornění krátkodobá časová periodičita (střídání dne a noci

apod.). Ta rozkládá paradigma mýtu do repetitivní syntagmatickosti, seriálovosti. Podobně zavádějící je níže citované odvolání na Dumézila: *logika obraznosti* je tu uvedena jako fakt odlišující analogické a logické myšlení (viz výše). To je sice pravda, ale nikoli při aplikaci na Cendrarse: jestliže se dle autorky Cendrarsovy postavy *řídí logikou obraznosti*, pak to vzhledem k příkladům, které Moe Binarová uvádí, nikterak nemůže být ona citací postulovaná logika obraznosti mýtů (v mýtech platí přísné usouvztažňování uvnitř pevného kódu, tedy právě ona logika a řád ve vztazích mezi prvky obraznosti: např. matka-země; dcera země v zajetí podzemního boha = matčin smutek = zima; dceři je dovoleno pobývat s matkou = matčina radost = jaro), nýbrž logika psychologické, tedy nemytické motivace (představa nového života na panenské půdě). Je-li tu mytický archetyp, pak patrně Robinson, případně archetypy Země zaslíbené, Nového Jeruzaléma apod. Ale na to by se muselo z jiné strany. Nikoli Dumézilem.

s. 333-334 : Negerská poezie: hovoří se o textech australských kmenů, pak je citována tahitská báseň. Možná by stačilo upřesnit, vysvětlit.

s. 384: *Bieblova exotika není standardní*: co je standardní exotika?

s. 399: *dialektika „řádu a dobrodružství“*: uniká mi antitetičnost této dialektiky.